

JOSEP ROCA-PONS
1914-2000

El 28 d'agost de 2000 traspassà a l'edat de 85 anys Josep Roca-Pons, lingüista, patriota català, difusor de la llengua i la cultura catalanes a l'Amèrica del Nord, Creu de Sant Jordi (1988) i membre numerari de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1989). Josep Roca-Pons fou un home d'una gran educació i erudició, d'un caràcter senzill, modest i més aviat reservat, si bé molt generós, dotat d'un fi sentit de l'humor, i lliurat totalment i incondicional a la seva cultura i als seus amics i deixebles. La desaparició de Josep Roca-Pons ens deixa a tots més empobrits, privats del seu geni, companyia i passió quasi lulliana per la seva llengua i cultura, tot i que ens fa sentir més enriquits per haver-lo tingut entre nosaltres com a amic, col·lega o veí.

Josep Roca-Pons nasqué el 12 de desembre de 1914 a Sarrià (Barcelonès), llavors un municipi independent del de la ciutat de Barcelona. De jove estudià a diverses escoles incloent-hi la dels Germans de la Bonanova a Sarrià, encara que aprengué les primeres lletres, entre els quatre i vuits anys, en aranès i francès amb uns religiosos francesos a la Vall d'Aran on la seva família féu llargues estades amb motiu de la feina del seu pare. Retornat a Barcelona realitzà els estudis de batxillerat a l'Institut Balma, i després es llicencià en dret a la Universitat de Barcelona el 1935. En realitat, però, la carrera d'advocat, que ell havia fet per complir amb els desigs de la seva família, no l'entusiasmava gaire; hauria preferit haver-se especialitzat en filosofia o bé en música. Una vegada acabada el 1939 la Guerra Civil espanyola, Roca-Pons decidí tornar a la universitat i estudiar filosofia, tot i que ben aviat s'adonà que les circumstàncies polítiques i culturals d'Espanya, i especialment a Catalunya, en aquells primers anys de postguerra no afavorien gens una carrera de filòsof. Així Roca-Pons es dedicà a estudiar filologia romànica a la Universitat de Barcelona on es llicencià de nou l'any 1941. Continuà els estudis de filologia romànica a la Universitat de Madrid i el 1953 hi presentà la tesi doctoral «Estudios sobre perfrasis verbales del español» dirigida pel Dr. Antoni M. Badia i Margarit

(qui era aleshores catedràtic de gramàtica històrica espanyola a la Universitat de Barcelona), la qual fou guardonada llavors amb el premi Menéndez Pelayo 1953. Aquesta obra, revisada i publicada a Madrid l'any 1958 pel Consejo Superior de Investigaciones Científicas, encara es considera fonamental i de consulta obligatòria per a l'anàlisi de les perífrasis verbals en castellà o qualsevol altra llengua romànica.

El llibre *Estudios sobre perífrasis verbales del español* no fou, però, el primer treball lingüístic publicat per Josep Roca-Pons. Aquest ja havia lliurat a la impremta diversos articles dedicats sobretot a la morfologia i la sintaxi verbals, entre els quals convé esmentar «Entorn del valor auxiliar del verb castellà *ir* amb el participi» (*ER*, 4, 1953-54, p. 95-110); «*Estar* amb participis, adjectius i complements preposicionals» (*RLaR*, 82, 1955, p. 5-23); «Verbs auxiliars afins a *estar* en català antic» (*ER*, 6, 1957-58, p. 189-193); i àdhuc s'hi estrenà llavors amb un article de tema dialectal: «Algunas particularidades del habla del Valle del Flamisell» (*Actes du Deuxième Congrès International d'Études Pyrénéennes*, Toulouse, 1955, p. 70-81). Després aparegueren amb un ritme ben admirable i en publicacions de gran prestigi els estudis «*Tenir* + participi en català antic» (*Miscelánea filológica dedicada a Mons. A. Griera*, Barcelona, 1960, p. 292-312); «*Estar* més gerundi en català antic» (*ER*, 8, 1961, p. 1-5); «Le sujet et le prédicat dans la langue espagnole» (*RLiR*, 29, 1965, p. 249-265); «Estudio morfológico del verbo español» (*RFE*, 49, 1966, p. 73-89); «Morfologia verbal catalana» (*ER*, 12, 1963-68, p. 227-254); «El aspecto verbal en español» (*Linguistica Antverpiensia*, 2, 1968, p. 385-399), entre d'altres, alguns dels quals són especialment remarcables per l'aplicació de principis estructurals a l'anàlisi del sistema verbal català o castellà. Cal notar endemés que Roca-Pons fou un dels introductors de l'estructuralisme a l'estudi del català, tal com palesa el títol del seu article «La llengua catalana i les noves tendències en lingüística» (*Sd'O*, desembre, 1964).

Mentre Josep Roca-Pons enllestia el seu primer llibre i els articles inicials, donava classes de filologia romànica i de gramàtica general a la Universitat de Barcelona, on exercí els càrrecs de professor adjunt i professor encarregat entre 1947 i 1955, i, com feien llavors molts estudiosos, també donava classes particulars. Tanmateix, en aquells anys les possibilitats d'aconseguir una càtedra o almenys un lloc fix com a professor titular a la universitat semblaven molt remotes, i, per tant, el 1955 Roca-Pons acceptà un lloc com a professor de lingüística general i hispànica a la Universitat d'Oriente (Santiago de Cuba). Malauradament, però, el tancament de les universitats cubanes provocat per la crisi civil i militar de l'illa, i concretament per l'alçament dels castristes contra el règim del dictador Batista, féu que Roca-Pons es desplaçés d'una manera provisional el 1956 als Estats Units d'Amèrica i concretament a la ciutat de Nova York, on rebé una cordial acollida del distingit lingüista Tomás Navarro Tomás, el qual era aleshores professor a la Universitat de Colúmbia de la dita ciutat. A Nova York, Roca-Pons, essent encara oficialment professor de la Universitat d'Oriente, acabà d'enllestir el manuscrit del llibre *Introducción a la gramática*, el qual aparegué en dos volums l'any 1960 (Barcelona, Vergara) i esdevingué una de les seves obres més reeixides amb nombroses edicions posteriors publicades per l'editorial barcelonina Teide i àdhuc alguna de pirata, com ara la cubana dels anys 1970.

Fou durant l'estada a Nova York (1956-58) que Roca-Pons rebé l'oferta d'un lloc de professor de filologia castellana a la Universitat d'Indiana (Bloomington, Indiana) arran d'una conversa entre els amics i col·legues Agapito Rey, d'origen gallec i llavors director del Departament d'Espanyol i Portuguès d'aquesta Universitat, i l'esmentat Tomás Navarro. Així el 1958 Roca-Pons es traslladà a Bloomington a fi d'iniciar la seva llarga docència (1958-1981) a una de les universitats més importants dels Estats Units. Hi establí una gran amistat amb el citat professor Rey (l'any 1980 Roca-Pons editaria en honor del seu amic gallec el volum *Ho-*

menaje a Don Agapito Rey, Lleida, Virgili), el qual donà el seu suport a Roca-Pons quan aquest, poc després de la seva arribada a la Universitat d'Indiana, manifestà el seu desig d'oferir-hi, a més de les assignatures normals de llengua i lingüística castellanques (gramàtica i composició, morfologia i sintaxi, gramàtica històrica, etc.) i algun cop també una de literatura escrita en aquest mateix idioma (per exemple, la novel·la picaresca), un parell de catalanes: l'una de llengua i l'altra de literatura (medieval i moderna), les quals es convertirien aviat en quatre: llengua, lingüística, literatura medieval i literatura moderna, gràcies al suport d'alguns dels seus col·legues entre els quals cal destacar Concha Zardoya i Agapito Rey

Ultra el seu lloc a la Universitat d'Indiana, Roca-Pons, aprofitant un estiu o un sabàtic o bé la possibilitat d'una excedència, també exercí la docència a una sèrie d'universitats addicionals com a professor visitant: a la Universitat de Puerto Rico (Río Piedras, estiu de 1962), la Universitat de Georgetown (Washington, D.C., curs de 1962-63), la Universitat de la Carolina del Nord (Chapel Hill, estiu de 1967), i la Universitat Autònoma de Barcelona (curs de 1970-71 i estiu de 1978).

El mateix any que Roca-Pons s'incorporava a la Universitat d'Indiana sortien al carrer no només el seu llibre sobre les perífrasis verbals en castellà sinó també una edició castellana, realitzada en col·laboració amb Antoni M. Badia i Margarit, de l'obra *Le Langage* de J. Vendryes (*El lenguaje*, Mèxic, Muntaner i Simón, 1958) amb un apartat complementari «Panorama de la lingüística moderna» escrit pels coeditors. Després sortí al carrer la ja esmentada *Introducción a la gramática* (la qual tingué diverses edicions posteriors amb addicions importants); i l'any 1971 aparegué *Introducción a l'estudi de la llengua catalana* (Barcelona, Vergara), volum de caràcter innovador en què s'apliquen a l'anàlisi del català alguns principis de la teoria transformacional-generativa, elaborada pels lingüistes Noam Chomsky i Morris Halle entre d'altres, com ara el concepte de les estructures lingüístiques subjacents. Remarquem encara dos llibres addicionals del mateix Roca-Pons: *El lenguaje* (Barcelona, Teide, 1973, amb diverses edicions posteriors) escrit en col·laboració amb Pere Julià; i *Introduction to Catalan Literature* (Bloomington, Indiana University Press, 1977), el qual, de caràcter divulgador i dirigit sobretot a un públic nord-americà, resulta ben significatiu en tant que palesa unes velles passions i alhora un canvi d'enfocament en l'obra de Roca-Pons: la projecció internacional de la cultura catalana, i, més concretament, l'ensenyament de la llengua, la literatura i la cultura catalanes a l'Amèrica del Nord.

La labor docent i investigadora de Josep Roca-Pons a la Universitat d'Indiana, si bé lligada inicialment i principal a la lingüística castellana, amb el transcurs del temps va anar enfocant-se cada vegada més en la llengua, la literatura i la cultura catalanes. De fet, hom pot parlar, sense cap mena d'exageració, no d'un despertament o reviscolament de l'interès de Roca-Pons pel català, el qual no li havia afluixat en cap moment, sinó de l'inici d'un veritable apostolat a favor de la seva llengua i cultura, cosa que a partir de l'any 1975 aproximadament l'induí a dedicar-se quasi exclusivament al català.

Al mateix temps que Roca-Pons lliurava a la impremta el llibre ja esmentat *Introduction to Catalan Literature* preparava amb Albert Porqueras Mayo el Primer Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica, el qual se celebrà els dies 30-31 de març i 1 d'abril, 1978 a la Universitat d'Illinois (Urbana) sota la presidència d'honor d'Antoni M. Badia i Margarit i la copresidència de Josep Roca-Pons i Albert Porqueras Mayo. S'hi fundà llavors la North American Catalan Society (NACS) de la qual Josep Roca-Pons esdevingué el primer president, i, més tard, president d'honor. Fou amb motiu d'aquest Col·loqui que Roca-Pons encetà, amb el discurs inaugural «La projecció exterior de la cultura catalana» (*Estudis de Llengua, Literatura i Cultura Catalanes: Actes del Primer Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*, Barcelona, 1979, p. 41-57), una sèrie de treballs sobre la difusió de la cultura catalana o bé la condi-

ció social del català, els quals es publicaren principalment en els volums d'actes dels col·loquis següents organitzats per la NACS. (En escriure aquestes línies la NACS ja ha celebrat nou col·loquis i actualment hom en prepara el desè a la Universitat de Brown [Providence, Rhode Island] per al maig de 2001): «Per la difusió de la llengua catalana,» (*Actes del Segon Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*, Barcelona, 1982, p. 262-272); «La NACS (North American Catalan Society)» (*ELLC, V: El català a Europa i a Amèrica*, Barcelona, 1982, p. 42-54); «La cultura castellana i la catalana» (*Actes del Tercer Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica: Estudis en Honor de Josep Roca-Pons*, Barcelona, 1983, p. 262-272); «La situació social de la llengua catalana» (*Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*, Barcelona, 1988, p. 242-257); i «La catalanística als Estats Units i al Canadà,» (*Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 3, Barcelona, 1993, p. 427-429), entre altres.

La tasca docent de Roca-Pons a Nord-Amèrica i específicament a la Universitat d'Indiana fou sempre molt personal; i sobretot quan es tractava de la llengua i la cultura catalanes, era una obra apassionada que encoratjava i alhora inspirava els alumnes amb el seu entranyable entusiasme i bell exemple científic. Ell, però, mai no volia fer-los sentir cap obligació a interessar-se per la llengua i la cultura de llur mestre. No n'hi havia cap necessitat, car el caràcter de Josep Roca-Pons: savi, idealista, honrat, i absolutament convençut del gran valor de la seva llengua i cultura pròpies, ja era suficient per atreure-los-hi i inspirar-los una estima i lleialtat duradores. Val a dir, però, que malgrat els innumbrables mèrits personals i professionals de Josep Roca-Pons, el gran èxit del seu mestratge a la Universitat d'Indiana no hauria estat possible sense la col·laboració total i desinteressada de la seva muller palamosina, Teresa Boix i Gubert, amb la qual es casà a Montserrat l'estiu de 1964. A Bloomington eren una parella inseparable, a vegades fins i tot dins l'aula on sovint els dos es posaven a conversar en català perquè els alumnes americans poguessin sentir parlar aquesta llengua. I no escassejaven les vesprades en aquella població universitària quan el matrimoni Roca-Pons convidava els amics (incloent-hi col·legues i alumnes) a casa per parlar de temes d'interès comú i gaudir d'unes mostres exquisides de la cuina empordanesa. Quan Josep Roca-Pons es jubilà de la Universitat d'Indiana l'any 1981 ja hi havia dirigit una mitja dotzena de tesis doctorals sobre temes catalans i havia format una veritable escola d'estudiosos catalanòfils, els quals directament o indirecta continuarien al món universitari nord-americà l'obra de llur mestre sarriàenc.

Tanmateix, la jubilació de Josep Roca-Pons no representà pas la seva eixida de l'escenari acadèmic i cultural, tal com revelen les nombroses publicacions seves aparegudes a partir de 1981.

Ja l'any 1975 el matrimoni Roca-Pons s'havia comprat un pis al casc antic de Sitges, poble del Garraf que tant havia encisat alguns dels escriptors i artistes catalans més distingits, com ara el poeta Josep Vicenç Foix, també fill de Sarrià i gran amic de Roca-Pons des de la infantesa d'aquest. I des d'allí, al principi en èpoques de vacances i a partir de l'estiu de 1981 durant tot l'any, el matrimoni Roca-Pons continuà les seves activitats a favor de la llengua i la cultura catalanes, acollint-hi sovint els deixebles nord-americans i els socis de la NACS. L'any 1995, amb motiu de la celebració a la Universitat d'Indiana del VIII Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica, tingué lloc un acte d'homenatge al distingit fundador, primer president i president d'honor de la NACS; i, al mateix congrés, hom inaugurà a la Biblioteca de la mateixa Universitat els Arxius Roca-Pons.

Ja establert a Sitges i lliure d'obligacions docents, Roca-Pons esdevingué coeditor, juntament amb Manuel Duran, de la *Catalan Review*, una revista internacional de cultura catalana publicada sota els auspicis de la NACS en la redacció de la qual Roca-Pons intervingué activament fins cap a l'any 1998 quan, a contra cor, la salut l'obligà a passar a ser-ne editor emè-

rit. L'apostolat exercit per Roca-Pons a favor de la seva llengua i la seva cultura catalanes a Nord-Amèrica i després des de Sitges fou reconegut oficialment per la Generalitat de Catalunya, la qual li concedí la Creu de Sant Jordi el 27 de desembre de 1988. I per la seva obra lingüística el mateix estudiós fou nomenat l'any 1989 membre numerari de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Com Josep Roca-Pons n'hi ha hagut pocs. Fou de debò un home de «ciència i passió,» per fer nostra una expressió reeixida del seu vell amic i col·lega Antoni M. Badia i Margarit (*Ciència i passió dins la cultura catalana*, Barcelona, 1977). El llegat més important de Roca-Pons, reconegut en vida per ell mateix i que li era motiu de gran satisfacció, són la seva obra científica, i, sobretot, els seus deixebles, entre els quals Patricia Boehne, Janet DeCesaris, Patricia Lunn, Jane Albrecht i qui signa aquestes ratlles, per recordar-ne només alguns. Aquests, avui escampats arreu del món, coneixen molt bé el camí sitgetà que duu a Can Roca-Pons; i no s'es-tranyarà ningú de trobar-n'hi encara, d'un moment a l'altre, un o més d'un d'ells. Llur mestre, però, ja no els hi acompanyarà. Tots el trobarem a faltar.

PHILIP D. RASICO
Institut d'Estudis Catalans i
Vanderbilt University